

Zutphense stadsboomgaard in ere hersteld

Bijna niemand wist nog dat er ooit middenin Zutphen een boomgaard stond. Achttien fruitbomen waren over van de naar schatting honderd fruitbomen tellende boomgaard. De boomgaard aan het Bongerspand was anno 2012 zo sterk verwaarloosd dat bijna niets er nog aan herinnerde.

Als nieuwe inwoner van Zutphen raakte ik al gauw betoverd door de schilderachtige plek aan de Berkel met watervogels, wuivend riet en Hollands licht. Ik besepte in eerste instantie niet dat ik mij in de restanten van een waarschijnlijk meer dan 100 jaar oude boomgaard bevond.

Op een foto - daterend uit de jaren 30 van de vorige eeuw - stonden fruitbomen aan de Berkel tussen de Coehoornsingel en het Vogelpark. Het onderschrift was: Boomgaard van Lijsen, aan de Berkel. Het was precies dezelfde plek! Mijn interesse was gewekt. Hoe kwamen die fruitbomen daar en wie was die meneer Lijsen? Ik ging op onderzoek uit.

De eigenaar van de foto heette Arie de Zeeuw. Hij was een man van in de tachtig en vertelde me dat er aan de overkant van zijn huis vroeger een boomgaard stond van een meneer Lijsen. Als kind speelde hij er en kende 'het land van Lijsen', zoals het in de volksmond genoemd werd, op zijn duimpje. Stiekem gapte hij wel eens een appeltje, want de boomgaard was toen nog afgesloten voor publiek.

Historie

Niet lang daarna ging ik op de koffie bij stadsarcheoloog Michel Groot-hedde. Hij vertelde me over de geschiedenis van het perceel. Al op oude plattegronden van de vesting-

Het planten van de eerste boom. Links: wethouder La Rose, midden: A. Korf, rechts: Landschapsbeheer Gelderland.

stad Zutphen is het stuk grond terug te vinden. Eerst in de 17e en 18e eeuw als eiland, waarna aan het eind van de 18e eeuw een verbinding werd gemaakt met het vaste land en het een schiereilandje werd, gelegen net buiten de Zutphense vestingwallen. Het was een deel van de zogenaamde contre-escarpe (buitenwal met gedekte weg) van de vesting, aangelegd omstreeks 1615. Door de vestingfunctie was het terrein open en groen, wat ook op kaarten uit de 17e en 18e eeuw te zien is. Ook bomen stonden er aanvankelijk niet, vanwege het vrije schootsveld. Na de opheffing van de vesting Zutphen in 1874 werden de vestinggronden vrijgegeven voor nieuwe functies.

Toen houthandelaar en fruitkweker Martinus Gerhardus Arnoldus Lij-sen (geb. 1858) in het begin van de vorige eeuw het perceel kocht, heeft

Buitengeluiden Zutphen Foto boomgaard Lijsen jaren 30.

Kinderen van basisschool De Bongerd helpen met planten.

hij vermoedelijk direct de boomgaard aangeplant. Toen hij na enkele jaren de vruchten kon plukken verkocht hij tijdens de oogsttijd in de boomgaard het fruit aan de stadsbewoners. Na de dood van zijn vader in 1948 nam zijn tweede zoon en naamgenoot (geb.1900) het beheer over.

In het Regionaal Archief Zutphen trof ik correspondentie uit de jaren 80 van een Zutphenaar met Martinus G.A. Lijsen junior. De schrijver herinnert zich zijn moeder die kweeperenjam maakte van kweeperen uit de boomgaard van Lijsen. Zoon Lijsen antwoordt hierop dat zijn vader op 88-jarige leeftijd nog in een fruitboom klauterde om te snoeien of te plukken. 'Dat kan alleen iemand met liefde voor zijn vak,' schrijft hij. Echter ook: 'Zijn laatste jaren moeten wel heel zuur geweest zijn. In het laatste oorlogsjaar moest hij zijn huis ontruimen voor Duits spoorwegpersoneel, zijn zoon Jan was in Indië bezweken en tot slot eiste de belasting 90% op van zijn met zoveel zorg gekweekte en verkochte fruit. De kweeperen van uw moeder werden duur betaald.' Martinus Lijsen junior is nog lang eigenaar geweest. 'Maar net als de boeren, had ook mijn pachter ieder jaar van het weer te lijden gehad. De gemeente deed een bod, niet hoog, omdat het agrarische grond betrof, maar ik heb het afgestaan. En Zutphen is een stuk groen rijker.'

Lijsen junior verhuisde in de jaren 70 naar Amsterdam. Vermoedelijk heeft hij in die tijd het perceel verkocht aan de gemeente Zutphen. Hij stierf in 1992.

In de jaren 80 volgde de bouw van basisschool De Bongerd. Een deel

van de boomgaard is daar toen voor geroid. De rest van de bomen werd daarna niet meer onderhouden.

Terug naar 2012. De staat van de bomen was inmiddels zeer verwaarloosd. Ieder jaar gingen bomen dood en onderhoud was er in de afgelopen jaren nauwelijks geweest. Ter vervanging van de dode fruitbomen plantte de gemeente sierappels, die minder onderhoud vroegen.

In de zomer van 2012 vroeg ik pomoloog Marcel Tross de oude fruitbomen te determineren. Deze zomer liepen we al proevend, tastend en ruikend aan de appels en peren door de boomgaard en wees hij ter plekke elf verschillende oude fruitrassen aan, waaronder: Notarisappel, Groninger Kroon, Princesse Noble, Golden Delicious, Noorderkroon, Goudreinet, Rode Dijk-

manszoet, Williams bon Chrétien, Beurré Clairgeau en de in Nederland nog sporadisch voorkomende English Winter Gold Pearmain en Beurré Napoleon. Enkele bomen waren volgens hem meer dan 80 jaar oud. Ook vertelde hij op basis van de oude foto's en zijn deskundigheid, hoe de boomgaard er oorspronkelijk uit moet hebben gezien.

Reconstructie

Alles in ogeschouw nemend besefte ik dat het een kwestie van tijd was eer deze plek niet meer aan de boomgaard zou herinneren. De kans was groot dat binnen een tiental jaren de huidige bomen verdwenen zouden zijn. Cultuurhistorisch en landschappelijk een groot verlies en dus was er actie nodig.

Ik maakte een plan voor herstel van de oude boomgaard met als uitgangspunten:

- Herplant van oude fruitrassen;
- De oorspronkelijke vier rijen bomen van de boomgaard in ere herstellen;
- Afwijken van het vroegere zogenaamde blijver-wijker-systeem en overgaan op hoogstamboomgaard;
- Uitsluitend appels en peren. Geen pruimen in verband met wespen en gevoeligheid voor overlast;
- Sierappels verwijderen.

Het planten in december 2012. Bijna alle 27 nieuwe bomen staan erin.

Ik legde het plan voor aan de gemeente Zutphen. Deze ging akkoord, maar financiële middelen waren er niet en onderhoud zou in eigen beheer moeten gebeuren. Liefst in de vorm van een stichting, maar een adoptiecontract zou ook volstaan.

Financiering

Op zoek naar geldschieters klopte ik aan bij Stichting Landschapsbeheer Gelderland. Genereus financierde deze de eerste 15 fruitbomen. Daarna volgde een geldbedrag van kringloopwinkel de Zutphense

Hand en uit eigen beweging kreeg ik een bedrag van de Zutphense Fluisterboten. Hiermee kon de rest van de in totaal 27 fruitbomen worden aangeschaft en geplant. Van Groen en Doen kreeg ik € 1000 te besteden aan opleidingsactiviteiten. Met dit geld vindt in februari een snoeicursus plaats.

Dit seizoen snoeit Hoogstambrigade Bronckhorst eenmalig de bomen. Met ingang van volgend seizoen onderhoudt Snoeiwerkgroep Venel van de IVN Zutphen-Warnsveld blijvend de bomen.

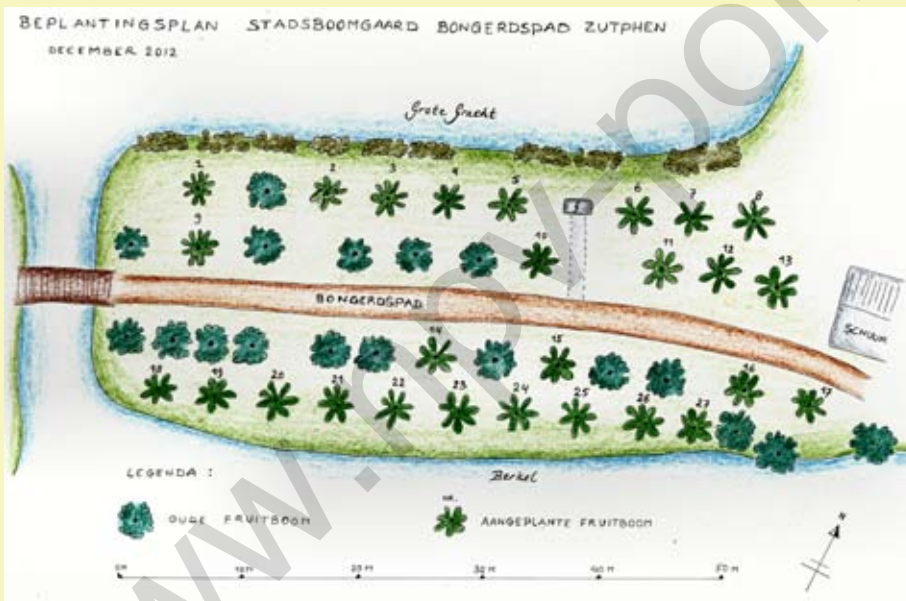
Gaandeweg de uitvoering van het herstel van de oude boomgaard raakten steeds meer mensen betrokken. Stadsbewoners, buurtbewoners, stichtingen en een basisschool. Ik had niet gedacht dat zo'n kleine daad zoveel mensen bij elkaar zou brengen en met elkaar zou verbinden.

Op 13 december 2012 is de eerste fruitboom de grond ingegaan, een Bellefleur. Daarna heeft Marcel Tross met hulp van kinderen van basisschool De Bongerd, de rest van de bomen geplant. De boomgaard telt nu 45 fruitbomen. Bijzonder is dat de boomgaard niet omheind is, dus voor iedereen toegankelijk. Het perceel is 1500 m2 groot en bijna helemaal omgeven door water. Er loopt zelfs een fietspad doorheen en de boomgaard maakt onderdeel uit van de LAW-route Graafschapspad (langeafstandwandelroute), de Berkelroute (fietsroute) en 's zomers varen er de fluisterboten langs.

Ik hoop dat Zutphenaren en bezoekers aan Zutphen nog generaties lang zullen genieten van deze mooie plek met zijn lange geschiedenis.

Alize Korf

Kijk voor meer informatie op: www.stadsboomgaardzutphen.webklik.nl

In 2012 nieuw aangeplante oude fruitrassen in de stadsboomgaard aan het Bongerdspad Zutphen

1. Rode Dijkmanszoet	1. Dubbele Bellefleur
2. Roter Berlepsch	2. Calebasse Musquée (peer)
3. Gravensteiner	3. Gieser Wildeman
4. Landsberger Reinette	4. McIntosh type Rogers
5. Bramley's Seedling	5. Laxton's superb
6. Mantet	6. Swaan-appel
7. Lombarts Calville	7. Ingrid Marie
8. Notarisappel	8. Lunterse Pippeling
9. Ingrid Marie	9. Winterbergamot (peer)
10. Jacques Lebel	10. Kleipeer (Winterjan) (peer)
11. Schone van Boskoop	11. Roem van Altena (peer)
12. Dubbele Bellefleur	12. Legipont (peer)
13. Honingzoet	13. Bloedpeer (peer)
14. Glorie van Holland	

De oude fruitbomen
(Notarisappel, Groninger Kroon, Princesse Noble, Golden Delicious, Noorderkroon, Goudreinet, Rode Dijkmanszoet, Williams bon Chrétien, Beurré Clairgeau, English Winter Gold Pearmain en Beurré Napoleon) worden in de zomer van 2013 op de kaart gemarkeerd.

De nieuwe aanplant

Marcel Tross koos bewust voor oude fruitrassen die reeds hebben bewezen gezond en voedzaam fruit voort te brengen en die ziektevrij uitgroeien tot mooie hoogstambomen. Daarnaast is gelet op welke soorten voor mensen bekend zijn, zoals de Goudreinet, Notaris, Gravensteiner, Princesse Noble. Dit zijn ook rassen die niet allemaal tegelijk rijp zijn, maar waarvan over een lange periode gebruik kan worden gemaakt door bijvoorbeeld de wandelende bezoekers. Een aantal minder bekende soorten zijn bewust aangeplant om het ras te verspreiden en het in stand te houden, zoals: Honingzoet, Calebasse de Tirlémont (syn. Musquée). Daarnaast is gekeken naar geschiktheid voor de grondsoort met klei.

Bomen waarvoor bewust niet is gekozen, zijn o.a. Elstar en Jonagold omdat het vrij moderne rassen zijn die nog volop in de winkel verkrijgbaar zijn. Doel van de huidige beplanting is dus ook om mensen ervan bewust te maken dat er meer smaken zijn dan wat de supermarkt te bieden heeft.